

Література

1. Кульневич С. В. *Личностная ориентация методологической культуры учителя*. // Педагогика. 1997. № 5. С.108-115.
2. Бережнова Е. В. *Формирование методологической культуры учителя* // Педагогика. 1996. №4. С. 14–18.
3. Абульханова-Славская К. А. *Проблемы активности личности. Методология и стратегия познания* / К. А. Абульханова-Славская // *Активность и жизненная позиция личности*. - М.: Педагогика, 1988. - 148 с.
4. Педагогика / Под ред. Ю. К. Бабанского. - М.: Высшая школа, 1988.–479 с.
5. Кондрашова Л. В. *Гармонізація інтелектуального й емоційного чинників підготовки майбутніх учителів до формування освітніх цінностей учнів* / Л. В. Кондрашова // [http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008/articles/ Kondrashova](http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008/articles/Kondrashova).
6. Knobles M. 5 / *Adult learning: theory and practice* / M. 8. Knobles // *The handbook of humane resource development*/ L. Nadler (ed): N/V/ 1984. - p. 177.
7. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Виховання>.
8. http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/zmist.htm.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2010 р.

УДК 37: 93 (477)

Гамалі О. І.

кандидат філол. наук, доцент

Каневська О. Б.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ НА МОРАЛЬНО-ХРИСТІАНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЛІТЕРАТУРНИХ ПАМ'ЯТКАХ XVI - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТЬ

У статті розглянуто процес формування засад морально-християнського виховання особистості в Україні і Росії у віддзеркаленні літературних пам'яток XVI - першої половини XVIII ст.

Ключові слова: морально-християнське виховання, християнські моральні цінності, формування особистості, українські і російські літературні пам'ятки XVI - першої половини XVIII ст.

В статье рассмотрен процесс формирования основ христианского нравственного воспитания личности в Украине и России, отраженный в литературных памятниках XVI - первой половины XVIII вв.

Ключевые слова: христианское нравственное воспитание, христианские моральные ценности, формирование личности, украинские и русские литературные памятники XVI - первой половины XVIII вв.

The article deals with the principles of Christian moral education reflected in literary works of the XVI – the first half of the XVIII centuries both in Ukraine & Russia.

Key words: Christian moral education, Christian moral values, the process of forming of a personality, Ukrainian & Russian literary works of the XVI - the first half of the XVIII centuries.

У наш час постала нагальна потреба формування цілісної системи ціннісних орієнтацій суспільства на національних, християнських і моральних засадах з урахуванням інтересів усіх верств, усіх народів, що **насе- ляють** Україну. Отже, необхідно охопити всі сфери економічного, інтелектуального, духовного життя суспільства за допомогою історичної пам'яті національних цінностей, рідної мови тощо.

За словами Г. Ващенко, «християнство є релігія універсальна. Тому наша молодь, стоячи на засадах християнства, не мусить замикатися **лише** в коло **вузьконаціональних** інтересів. Плакаючи свої кращі національні традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротися за них, ставлячи за мету реалізацію Царства Божого на землі як ступеня до Царства Божого на небі» [2, с. 190].

Мета статті - проаналізувати деякі пам'ятки педагогічної думки XVI - першої половини XVIII ст. в аспекті становлення принципів виховання морально-християнських цінностей особистості.

Християнство принесло слов'янам новий закон, закон самого Бога - закон єдиний для усіх, закон істинно доброї моральності. Цей закон вимагав, щоб Церква і суспільство сприяли релігійній освіті народу, вихованню християнської моральності в ньому, адже виховання підростаючого покоління повинно складати одне з найважливіших завдань будь-якої держави. Мета і завдання виховання значною мірою визначалися загальною церковно-релігійною тенденцією життя. Засобами морально-християнського виховання були молитва, церковна служба, духовні повчання, **добродійницькі** справи, читання Святого Письма та **життів** святих тощо.

Ідеал давньослов'янського виховання, що утвердився в епоху зародження християнства на Русі, не зазнав суттєвих змін і в XVI — першій половині XVIII ст. З'явилася лише тенденція до більш суворого виховання дітей. Пам'ятки цього часу містили цитати з Біблії, переважно з Соломона і Сираха. На зростання гріховності та моральних вад у суспільстві скаржилися всі проповідники. Можливо, це й спричинило вжиття суворих засобів у вихованні. Слід відзначити, що практично всі педагогічні статті були перекладами чи компіляціями. Тож, **релятивно** віддзеркалюючи життя того періоду, все ж не могли не вплинути на уявлення наших предків.

Велике педагогічне значення мали такі збірники, як «Пчель», «Прологи», «Златоусть», «Измарагды», «Домострой» тощо. Наприклад, збірка, відомі під назвою «Пчель» (найдавніший список цієї пам'ятки, який дійшов до нас, датований XIV ст., хоча такий учений, як М. Лавровський, відзначає, що «Пчель» існували ще в XII ст.) [6, с. 85], складалася з уривків творів з іноземної літератури та коротких життєписів письменників і не тільки поширювали знання, а й сприяли моральному вихованню населення. Більша частина статей цієї збірки мала моральний та психологічний зміст, про лють та гнів, про пам'ять, про душу, про заздрість тощо. У «Пчелах»

знаходимо такі поради щодо виховання: «Учитель нравом да покорить ученика, а не словом», «насилно учение не может твердо быти, с радостию же и веселием входя, твердо прилежить к душам внимающим», «невозможно есть велика учения начати, мало учився», «якоже печать прилепляется к мякьху воску, такоже и учение мудрых в младых детии обра зуется» тощо [5, с. 181].

Іван Франко у «Нарисі історії українсько-руської літератури (до 1890 р.)» вказує на давньоруське походження збірки і відзначає: «... збірник приказок під таким самим титулом, уложений ще в X віці в Болгарії, не має нічого спільного зі староруською Пчелою» [12, с. 8].

Дуже відомою збіркою, укладеною в Давній Русі, також була «Маргарит», що складалася з творів найбільш шанованого Іоанна Златоуста та інших Отців Церкви, на зразок староболгарського «Златоструя», впорядкованого царем Симеоном. Учителі Давньої Русі не мали, як правило, жодних свідомих педагогічних прийомів і любили часто повторювати слова Святого Письма: «Страх Божий - початок премудрости».

Цікавою педагогічною пам'яткою XVII-XVIII ст. є «Созрение сиесть преднаказание хрстианскаго оучения ради малых детей». Існують дві редакції цього твору: 1. Рукопис Рум'янцівського музею із зібрання Тихонравова № 487 XVII-XVIII ст. (скоропис під назвою «Созрение сиесть преднаказание хрстианскаго оучения ради малых детей»); 2. Рукопис Тверського музею (XVII-XVIII ст.) № 134, під назвою «Созрение хрстианскаго оучения ради малых детей» [1, с. 18]. Авторство цього твору спірне: авторами вважають або Паїсія Лигарида, або братів Лихудів. Уся пам'ятка витримана в суворому церковно-релігійному дусі. Головна мета твору - пояснення обов'язків справжнього християнина. За суттю пам'ятка ближча до творів XV — XVI ст., ніж до азбуковників XVII ст. Творчої думки у ній набагато менше, а єдиним джерелом є книги Святого Письма.

Загальну схему трактату можна визначити так:

- перша частина складена з молитов на всі випадки життя: ранкових, вечірніх, передобідніх, при виході з дому, у церкві, перед навчанням та ін.;

- у другій частині викладено загальнохристиянські чесноти, зокрема десять заповідей Божих: «Не приемли имене гда бга твоего всуе», «Чествуй отца твоего и мтръ да будеши долголетен на земли», «Не украдеши», «Не возлжесвидетелствуеши на ближнего твоего свидетелства ложна» тощо.

Визначається суть совісті: 1) добровільна убогість; 2) щоденна чистота; 3) покірність [1, с. 68]. Також розглядаються заповіді церковні, як святкувати Неділю, слухати святу літургію, поститися тощо, виокремлюються сім Таїнств Церкви: хрещення, миропомазання, прилучення до Святих Таїнств, покаяння, шлюб, молитвослов'я, священство. Трьома чеснотами є віра, надія та любов. Окремо наголошується на семи справах милосердя тілесного: «Алчущих напитати / Жажущих напоити / Нагих одевати/ Странн्या дома приняти/ Немощные посещати/ Приходите к сущим в тем-

нице и искупляти плененных/ Мертвья погребати» [1, с. 69] - і семи справах милосердя духовного: «Грешащия от греха отводити и отвлачати/ Неумеющия учити/ Сумнящимся добросоветовати / О спасеній ближнего гда молити/ Печальныя утешати / Терпети неправды удобно / Долги грешащим прощати» [1, с. 69]. Автор перераховує також п'ять почуттів людини, дев'ять євангельських блаженств: «а) волная нищета, б) плач за своя прегрешения, в) кротость, г) пожелание правды, д) милость, е) чистое сердце, ж) мир и терпение, з) еже изгнаися (гоніння) ради правды» [1, с. 70]. У висновках другого розділу автор нагадує про те, що завжди належить пам'ятати християнину: «Смерть. Суд бжий последний. Ад. И царство небесное» [1, с. 71].

Третя частина містить настанови дітям про християнське життя: «Возлюбиши гда бога твоего из всего сердца твоего и из всея души твоея и из всея мысли твоея и ближнего твоего яко ты самого в сих двух заповедех вес закон и пророцы велят» [1, с. 71]. Настанови детальні, і всі вони об'єднані рубриками: «Чествовати», «Бояться», «Закон памятовати и разглагольствовати», «Слушати наказания», «Покорение имети должнствует обличаемый», «Чествовати и мздити труждающиеся», «Десятину даяти», «Повиноватися црем и вождем», «Чествовати отцы должнствуем», «Благоумствовати», «Пещися о старом», «Родители чада должнствуют учити и наказывати», «Ослабы к детям и ласкательства не имети», «Любими чадо должнствуем стяжавше памятовати», «Пещися», «Хранити тайны», «Советовати во всем», «Должнствуем блгтворити врагом» тощо [1, с. 71]. Рубрика «Любите», зокрема, містить такі настанови: «Любите врага ваша благословите кленущья вы добро творите ненавиждящым вас и молитися о напастующихся вы и гонящих вы яко да будете снове отца вашего сущаго на нбсех» [1, с. 77]. Розглядається також ставлення людей до закону, до праці, до слуг, даються поради, як подавати милостиню і як виховувати любов'ю та покаранням тощо.

У підсумку зображена картина страшного суду і висловлюється застереження грішникам: «землю еси и в землю отидеши» [1, с. 86]. «Последняго суда образ»: «Егда приидет сн члческим во славе своеи и вси аггли с ним тогда сядет на престоле славы своея и соберутся пред него вся языцы и разлучит я от друг друга якоже пастырь разлучает овцы от козлищ и поставит овцы оубо одесную себе козлища же из шуиих» [1, с. 87].

Незважаючи на те, що у XVII ст. інтерес до освіти й педагогіки вже зріс, спеціальних педагогічних творів було ще дуже мало. Як і раніше, погляди на педагогіку зосереджувалися у нових списках «Измарагдів», «Златоустів», «Домострою». Зі спеціальних педагогічних творів особливої уваги варта праця «О царствии небесном и о воспитании чад» (написана написавством і скорописом XVII ст.).

Такі дослідники, як М. І. Демков, Є. В. Петухов, уважали, що всі три розділи вказаного твору вийшли з-під пера одного й того ж автора - князя Івана Андрійовича Хворостініна [3, с. 266].

У розділі першому цього твору автор зображає Царство Небесне, використовуючи в основному прийом порівняння Царства Небесного із життям земним, підкреслюючи досконалість першого. Це спонукає дивитися на Царство Небесне як на найбільше блаженство, а на земне життя, як на «юдоль скорби **и страданий**». Царство Небесне є ідеалом життя кожного праведника.

Головним засобом для досягнення Царства Небесного має бути освіта. Навчання, на думку автора, корисне не лише для цієї мети, але й для життя взагалі. Він радить державним мужам і царям оточувати себе освіченими й ерудованими людьми. Автор переконаний, що освіта має перевагу над багатством і тому радить батькам не стільки турбуватися про те, щоб залишити своїм дітям спадок, скільки про те, щоб просвітити і спрямувати їхні розум і серце на добро. Ця думка зустрічається ще в Іоанна Златоуста. Батьків повинні прагнути привести своїх дітей до Царства Небесного: **«И всякое писание богудухновенно есть и полезно и слово Христово да вселится в вас багато...»** [3, с. 267; 9, с. 48].

Отже, головна думка автора полягає в тому, що необхідно перейматися не тим, щоб залишити дітям багатство, **«но да яко добродетелны и праведны Богу представим»**. Учення веде до істини, від нього народжується правда і розсудливість, воно просвітлює душу та втримує людину від гріха.

З відомих педагогічних збірників XVII ст. можемо назвати такі: **«Наказание чадом»**, **«Прещение вкратце о лености, нерадении и всякому бываемому во оучении и поучений о люмдреном разумении и о прилежающем к нему постижении»**, **«Диоптра, альбо зеркало и выражение живота людскаго на том свете»**, **«Ифика иерополитика»**, різноманітні азбуковники.

Ці збірки, коротку характеристику яких наведено нижче, були проаналізовані рядом учених, зокрема В. В. Бушем, Б. М. Мітюровим тощо.

«Наказание чадом» - трактат про виховання XVII ст., складений південно-руським (українським чи білоруським) книжником. Зберігся в неповному вигляді: початок першого розділу, частини четвертого, **«Предисловие ко пречестнейшему князю Петру Михайловичу Черкасскому в чину оученичества возлежащему»**. Припускають, що автором збірника міг бути хтось із київських учених, що жили наприкінці XVII ст. у Москві, а сам збірник належить до 80-х років XVII ст. [6, с. 71].

Хоча педагогічні погляди, викладені в цьому творі, не можна назвати цілком самостійними, оскільки подібні думки вже зустрічалися в інших збірниках (**«Пчель»**, **«Измарагды»**, **«Златоусты»**, **«Домострой»**), все ж вони є достатньо оригінальними. Вивчення **«Обеда душевного»** та **«Вечери душевной»** Симеона Полоцького, наводить на думку, що передмова до **«Наказанию чадом»** є не чим іншим, як зводом педагогічних поглядів та думок його самого, а можливо, навіть складена ним самим чи його учнями [1, с. 30; 3, с. 270]. Цей збірник починається **«Стихами о слове Божий, еже есть хлеб животный»** [6, с. 33]: **«Не охлебе едином жив будет человек,**

княже пречестный и ученике благочестивый, но о всяком глаголе, исходящем из уст Божиих... Брашно укрепляет плоть, слово Божие душу; брашно есть нужно в путь житейский; слово Божие в путь духовный».

Далі йдеться про значення премудрості, яка дорожка за камінь «многоценний». При цьому мудрість розділяється на: плотську (або мирську) і божественну. «Мудрование шлотское смерть есть, когда Божию слову не повинуется оно буйство у Бога. Кто же весь разум свой слову Божию покоряет и делается поборником правды, тот мудрствует не мирски, а божественно» [6, с. 36-37]. Цю духовну мудрість можна поділити на «сердечную, устную и дельную» [6, с. 36-37]. Автор наголошує на необхідності звикати до праці змолоду, бо «юноша яко леторась аможе хочещи преклонитися может» [6, с. 39]. Через це дітей належить рано віддавати вчителям «да трудолюбия налог примут во младости, ибо ей же работе приобыкнуть в версте юности, та им сладка будет, а не стужит и во пределех последней ветхости» [6, с. 39].

Батьки повинні привчати дітей своїх до добрих справ «от младых ногтей». За словами учителя (ім'я якого не згадується), у першому семилітті необхідно навчати дітей говорити «благая и чистая словеса, а не худая и скверная». У другому семилітті діти навчаються якому-небудь «художеству», особливо ж необхідно їх оберігати від поганих прикладів. Зрештою, у третьому семилітті, діти мають навчатися «Страху Божию и мудрости, еже како Богу жити, разумению же и искуству, како честно гражданствовати в мире» [6, с. 40]. Порівнюючи юнаків з плодами дерев, автор застерігає батьків від того, щоб вони мали «присное тшание, да плод их благ будет ибо не яко во древесех, по естеству, плод, или сладок, или горек рождается, но по наказанию рожденных и по обыкновению и по воли родивших» [6, с. 40]. Потім наводиться порівняння юнацьких сердець з воском, що належить філософу Платону: «Подобно воску сердца юношей всякий нрав удобоприемлют... На том воске напечатает ли кто незлобиваго голубя, высокопарнаго орла: лютаго льва или трудолюбиваго вола, то навсегда до конца жизни своей пребудет таковыми» [6, с. 42].

Юнак уподібнюється новому глиняному глечуку: якщо в нього налити рідину - її запах залишиться надовго. Тож батьки повинні належним чином виховувати своїх дітей: «добрые слова и образы дел благих печатайте на вашем воске, божественныя слова, а не скверныя и кощунныя, миро благовонно душеполезнаго учения в те скудельные сосуды вливайте» [6, с. 44]. За словами Іоанна Златоуста, від благих батьків не можуть народжуватися погані діти: «Истинен сей глагол: обаче ни злоба, ни благость по естеству от родителей нисходит на чада, но по учению родителей, по воли же и навывкновению рожденных ибо не естества, но воли есть злоба и доброта» [6, с. 46]. Аде якщо хороші батьки не дають дітям відповідного виховання, не дають їм доброї поради, не карають за погані вчинки, то діти

вироснуть злими та поганими. «Да весте же, яко отец должен **быть** в дому аки **солнце**, мати же аки **луна** чада яко **звезды**» [6, с. 50-51].

Сказане вище стосується лише передмови, а весь подальший текст майже повністю втрачений.

Ще одна пам'ятка педагогічної літератури Московської Русі збірник «**Прещение вкратце о лености и нерадении всякому бываемому во оучении и пооучения о люмдреном разумении и о прилежном к нему постижении**» (збірник із зібрання Тихонравова № 380, кінця XVII ст., скоропис) [1, с. 31] складається майже повністю з Старо- та Новозавітних настанов, а відтак є менш цікавою.

Своєрідним зведенням морально-виховних принципів, правил життя, просякнутих християнським духом, є «**Ифика иерополитика**» (1712 р.). Цей збірник кінця XVII ст. складений з лекцій, прочитаних в Києво-братській колегії в 1670-1686 роках, і пізніше виданий Афанасієм Миславським [8, с. 174-175]. У збірнику підкреслено, що найголовнішим у педагогіці є виховання моральних християнських норм, таких як: терпіння, цнота, стриманість, покірність тощо.

Доброчесна людина повинна любити людей, поважати батьків, прагнути істинної доброти, простоти, мудрості і мусить бути задоволеною своїм життям. З юних років необхідно прищеплювати дітям християнські чесноти: совість, скромність, терплячість, безкорисливість, бережливість, сором'язливість та інші. «**Без пастыря волк расхищает стада, без вождя погибает воинство**» [8, с. 175]. Діти не повинні бути ні срібллюбці, ні наклепники, ні п'яниці, ні скупі, ні заздрісні.

«Ифика иерополитика» перегукується з більш раннім збірником «**Диоптра, альбо зеркало и выражение живота людскаго на том свете**». Цей твір містить уривки з грецьких авторів (видано Віленським братством в Евью в 1612 р.). Грецькою мовою був упорядкований в 1055 р. пустельником **Филипом**для Смоленського інока **Филарета Гумілевського**.

У «Диоптрі» викладені моральні правила, проповідується сувора простота, працелюбність, навіть аскетизм, наголошується, що земля для людини лише місце її тимчасового перебування. «**Научи себя всякие вещи побеждать и будешь иметь мир внутренний. Сокруши необузданные свои страсти и отдали себя от желания**» [8, с. 169], тільки в такий спосіб можна досягти душевного благоденства.

У «Диоптрі» висловлені такі моральні поради:

1. Необхідно бути володарем своїх бажань.
2. Той собі ворог, хто підкоряється своїм бажанням.
3. Ліпше бути вбогим, ніж багатим, малим ніж великим, незнаючим та смиренным, ніж багато знаючим, суєтним і гордим.
4. Доброчесність випробовується славою. Якщо слава улеслива, то людина гине, а якщо справжня, то людина зростає.

5. Необхідно берегтися марнославства, бо його стріли смертоносні тощо.

«Диоптра, альбо зеркало человеческой жизни» розділена на три частини, які, немов три «многозрительные» дзеркала, відбивають «окаянство» та біди кожного чину, кожної сходи, кожної чесноти. Перша частина вказує на суєту всіх речей світу: тілесної краси, одягу, багатства, веселощів, почестей, похвал, суджень та вироків; друга — на лиху вдачу людську гордоші, хабарництва, удавану покору тощо; третя повчає тих, хто зневажив слугування Ісусу Христу, який тільки один наповнює душу і дає їй бажаний спокій, мирською суєтою.

Багато моральних правил і вимог до християнського виховання міститься в творах Симеона Полоцького: «Обед душевний», «Вечеря душевная». Зазначимо, що вершиною виховання, за Полоцьким, є підкорення своєї поведінки розуму: «Покори плоть розуму».

Симеон Полоцький вважає, що в дітей необхідно виховувати чистоту розуму і тіла, прагнення до хороших справ, покірність, сором'язливість, послух, любов до батьків, привчати малечу до терпіння, милосердя і миролюбності. Необхідно оберегати дитину від поганого впливу. У сім'ї та суспільстві мають панувати дружба, злагода і взаємна повага.

Хоча Симеон Полоцький віддавав данину часу і говорив про покарання, загалом його педагогічне учення просякнуте любов'ю, покорою і містить багато слухних думок, провідною з яких є те, що зло, як і благо, передаються від батьків не природою, але навчанням за прикладом батьків: «Блюдитесь, о родителие, да не будете душегубцы чад ваших соблазнию жития вашего» [3, с. 264].

Насамкінець треба підкреслити, що головними книгами, за якими вчили і в Україні, і в Росії грамоті у всіх суспільних станах до другої половини XVIII ст., були церковна азбука, Часовник і Псалтир. Навчаючи читання, ці книги водночас виховували в душі християнства: навчали Богошануванню, повазі до Церкви, виконанню заповідей Божих. «Ці книги, вибрані для початкового навчання грамоті, могли, разом з тим, скласти бібліотеку для практичного Християнського життя» [7, с. 10].

Проаналізувавши пам'ятки літератури XVI - першої половини XVIII століть, беремося стверджувати, що стрункої педагогічної системи ще не було, хоча вже позначився єдиний ухил освітянсько-богословських напрямків виховання у церковно-релігійний бік. Це гармоніювало із загальним устроєм суспільного життя і повністю охоплювало царину ідеології.

Рух історії неможливий без активної передачі досягнень людської культури новим поколінням, без їхньої активної освіти і виховання. Звернення до джерел нашої історії і культури збагачує нас, формує духовну атмосферу суспільства, систему моральних і культурних цінностей, допомагає визначитися у світі і часі. Спрямування інтересу педагогів до загальнолюдських цінностей робить актуальними питання про перегляд основ сві-

тогледу у світлі християнських принципів та повернення до ідеї церковної культури. Наші предки приділяли велику увагу вихованню, надавали йому величезного значення. Виховна система ґрунтувалася на вченні Христа, а результатом виховного процесу було надавання дітям морально-християнських цінностей. Виховання розглядалося як «... необхідний наслідок божественного походження душі людини: душа повинна розвиватися, тому що вона за своїм високим походженням великою мірою гідна розвитку, і залишати її в темряві та нещасті є тяжкий гріх» [4, с. 270].

Отже, можемо дійти певних висновків і визначити загальні риси педагогічного спрямування вищезгаданих творів:

1. «Зачало премудрости - страх Божий» - лейтмотив усіх педагогічних настанов. Головний обов'язок дітей — виконувати всі повинності щирого християнина: ходити до церкви, молитися і дотримуватися заповідей Божих.

2. Добропорядна дитина має поважати й шанувати своїх батьків.

3. Добропорядна (вихована) дитина повинна поважати своїх учителів.

4. Вихована дитина повинна ставитися доброзичливо до своїх товаришів, не допускати виникнення сварок і бійок.

5. Дитина повинна вміти правильно поводитися всюди: вдома, у церкві, у гостях, за обідом (під час трапези), у школі та під час ігор.

6. Батькам і вчителям слід виховувати дітей покаранням (різкою) і похвалою, позитивним впливом, гарним прикладом, а також позбавляти їх поганого товариства.

7. Учитель мусить бути людиною з високими моральними засадами, сприймати справу виховання надзвичайно серйозно, адже йому доведеться звітувати за це перед Богом.

Усе перераховане вище визначає мету та завдання виховної діяльності цього періоду:

1. Досягнення вищого християнського ідеалу.

2. Виховання дитини як надійної опори батьків на старість.

Література

1. Буш В. В. *Памятники старинного русского воспитания. К истории древне-русской письменности и культуры* / В. В. Буш. - Пг.: Тип-фия Кюгельген, Глич и К., 1918. - 119с.
2. *Вашенко Г. Виховний ідеал* / Г. Вашенко. - Т. 1. - [3-є вид.] - Полтава: Ред. газети «Полтавський вісник», 1994. - 191 с.
3. *Демков М. И. История русской педагогии* / М. И. Демков. - Ч. I. Древне-русская педагогия (X-XVII вв.). - СПб.: Изд-ние автора, 1899. - XII с., 310 с.
4. *Энциклопедический словарь, начатый проф. И. Е. Андреевским, продолжается под ред. К. К. Арсеньева и заслуж. проф. Ф. Ф. Петрушевского.* - Т. VII. - Издатели: Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (СПб.). - СПб.: Тип-фия И. Ф. Ефрона, 1892. - 481 с.
5. *Златоструй. Древняя Русь X-XIII в. в.* / Сост., автор. текст, коммент. А. Г. Кузьмина, А. Ю. Карпова. - М.: Молодая гвардия, 1990. - 302, (2) с.
6. *Лавровский Н. Памятники старинного русского воспитания* / Н. Лавровский // *Чтение в Импер. общ. ист. Др. России.* - СПб.: Изд. имп. общ. ист. Др. России, 1861. - 782 с.

7. Маслов С. А. О всенародном распространении грамотности в России на **христианско-нравственном** оснований / С. А. Маслов. - М.: Ун-ская Тип-фия, 1859. - (2), 57 с.
8. Митпоров Б. Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI-XVII в. в. / Б. Н. Митпоров. - К.: Рад. школа, 1968. - 211 с.
9. Петухов Е. В. «Сочинение о царстве небесном и о воспитании чад». *Памятники Древней Письменности*. ХСШ / Е. В. Петухов. - 1893. - 586 с.
10. Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня; Ред. тому О. В. Мишанич. - К.: Наукова думка, 1987. - 608 с.
11. Українська література XII-XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Псалом. твори. Історіограф. твори. Подем. твори. Перекл. повісті. Поет. твори / Авт. вступ. ст. і ред. тому В. Л. Микитась; Упоряд. і приміт. В. П. Колосової та ін. - К.: Наукова думка, 1988. - 600 с.
12. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури (до 1890 р.) / І. Франко. - Львів: Українсько-руська Видавнича Спілка, 1910. - 444 с.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2010 р.

УДК 37(430)

Гаманюк В. А.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

ПІДХОДИ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ У НІМЕЧЧИНІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджуються проблема міжкультурного виховання та навчання у Німеччині на тлі потужних інтеграційних процесів та міграції населення.

Ключові слова: міжкультурне виховання, міжкультурне навчання, іношомовна освіта, соціокультурний компонент іношомовної підготовки.

В статье исследуется проблема межкультурного воспитания и обучения в Германии в условиях процессов европейской интеграции и миграции населения.

Ключевые слова: межкультурное воспитание, межкультурное обучение, иноязычное образование, социокультурный компонент иноязычной подготовки.

The article deals the problem of intercultural teaching in Germany on the conditions of European integration and migration of great groups of people.

Key words: intercultural education, foreign languages education, intercultural aspect of foreign languages teaching.

Постановка проблеми дослідження. Важливим компонентом мовної освіти на всіх рівнях підготовки педагогічних кадрів від початкової школи до підвищення кваліфікації вчителів стало міжкультурне виховання та навчання. Ця тенденція не оминула і Україну. Якщо ще декілька років тому проблема міжнаціональних та міжкультурних відносин ще не мала такої ваги, то останнім часом непоодинокими стали випадки агресії щодо представників інших національностей, і проблема міжкультурного виховання та навчання набула неабиякого значення. Актуальність проблеми